

MINNEN FRÅN KS

JUBILEUMS
ESSÄER

Carl Molin
Essäist

Karolinska
Institutet

200
1810 – 2010 *År*

MINNEN FRÅN KS

Livräddning på Sveavägen

En eftermiddag när min hustru Brita hämtat mig på Tandläkarhögskolan gick vi på Sveavägen mot vad som nu är Olof Palmes gata. Plötsligt kommer en barhuvad, krullhårig man med fara för livet rusande över gatan och fram till oss. Jag kände igen honom, men vi hade aldrig träffats. Det var dåvarande docenten Gunnar Mårtensson. När han där riskerade sitt liv, räddade han mitt! Utan några inledande krusiduller frågade han nämligen: "Vill du börja hos mig på KS?" Lika direkt, utan ett ögonblicks betänkande tackade jag ja.

Carl Molin år 1973

Att rädda livet låter dramatiskt. Men liv kan hotas på många sätt: Nu börjar man förstå att arbetsförhållanden kan vara farliga även om de inte innebär tunga lyft och monotona rörelser. Småsinthet, brist på stimulans och framför allt på möjlighet att påverka sin situation kan verka än mera nedslitande. Det lärde jag mig på Södersjukhusets tandpoliklinik.

Gunnar Mårtensson

När Gunnar Mårtensson 1964 blev chef för Karolinska sjukhusets tandavdelning fick han ett helt år på sig att bygga om och

upp avdelningen. Under studietiden hade han grundat en nära vänskap med Carl-Axel Hamberger, nu chefläkare och nära lierad med sjukhusets överdirektör, Göran Carlén. Härigenom fick Gunnar ovanligt stor handlingsfrihet. Administrationen och beslutsprocesserna var enklare på den tiden. På 60-talet kunde administratörerna i sjukhusets kanslihus fortfarande räknas på handens fingrar. Några av de mest effektiva och dessbättre också klokaste var pensionerade underofficerare. Underofficerskåren var en viktig begåvningsreserv i det svenska samhället. Rune Blomquist, Arvid Eriksson, Bo Johansson och Lennart Svensson utgjorde de fyra cylindrarna i den motor som svarade för en stor del av kraften till sjukhusets administrativa arbete.

Tandläkare Gunnar Mårtensson i aktion

Kombinationen klokhet och energi för tanken till den sortering av sina officerare som de stora generalstaberna såväl på ententens som på den tyska sidan infört redan före första världskriget. Enligt den romerska kvadraten indelade man dem i fyra grupper. Den första bestod av de mest intelligenta och energiska. De fick göra upp fälttågsplanerna, typ Schlieffen. Verkställandet lämnades till dem i andra gruppen därför att de var intelligenta och lata likt Mountbatten och Rommel. Den tredje gruppens officerare dög till bataljons- och t.o.m. till brigadchefer eftersom de var dumma och lata. Men fjärdegruppen gällde det att göra sig av med innan de hann ställa till med för mycket.

Exempel på sådan aktivitet vid sjukhuset blev det med tiden allt lättare att finna och allt svårare att undvika. Det dröjde nämligen inte många år innan kurvan för anställda administratörer skar motsvarande kurva för läkare...

Den nya avdelningen

Avdelningsfika

Mårtenssons första åtgärd blev att byta namnet Tandpolikliniken till "Avdelningen för tand- och käksjukdomar". Därefter rustade han upp lokalerna och började leta efter besättning. Den enda som fick vara kvar av den gamla personalen var chefs-

teknikern Ethel Wahlström. Om jag berättar att hon var fallen efter en smålandshusar, tror jag inte hon skulle ha opponerat sig mot uttrycket. Karaktären var också den man kunde vänta av en sådan ättling: plikttrogen, lojal och opåverkbar av utvecklingen. Därför fortsatte hon att med stor skicklighet framställa sina ansiktsproteser i föråldrad teknik och material. BILD: Avdelningsfika.

Att Mårten ville ha mig till KS berodde säkerligen på att jag utom tjänsten på Södersjukhuset också hade en assistenttjänst vid avdelningen för käkprotetik på Tandläkarhögskolan. I uppgifterna där ingick utom defektprotetik också behandling av käkställningsanomalier som progeneri.

Dessutom hade jag studerat ansiktsprotetik i USA under Vietnamkriget. Efter någon tid försökte jag därför försiktigt införa några modernare metoder på laboratoriet. Ethel gick då till Gunnar, som genast förklarade för mig, att om någon skulle sluta på KS, så var den som först skulle göra det definitivt inte fröken Wahlström.

Samtidigt med mig kallades Åke Sigurdson från Tandläkarhögskolan till oralkirurgisk specialisttandläkare. Något senare fick Göran Ramström en liknande tjänst.

Gösta Karlsson från Åbolands skärgård

Efter ytterligare några år ökades kadern med oralkirurgen och protetikern Gösta Karlsson. Gösta var från Åbolands skärgård och hade tvingats sluta gymnasiet i Viborg för att delta i striderna på Karelska näset. Kanske var det där han utvecklade sin fina, torra humor. En morgon hängde på den med öronkliniken gemensamma röntgenronden några lungbilder som visade att patienten varit exponerad för asbest. Men då han var byrådirektör verkade detta egendomligt. När det framkom att han var från Finland och i rätt ålder, visste föredragande radiolog besked: "På

Karelska näset finns det asbest i jorden. När det ryska artilleriet sköt rök det som fan." "Det rök inte", hördes Gösta invända, "Du, Gösta, du har tydligen aldrig sett någon granatbrisd", konstaterade radiologen, den mycket kunnige men också något bufflige Mats Haverling. "Nej", hördes Göstas lugna röst; "Jag var mål!"

En stor del av arbetet vid avdelningen, och den del som särskilt intresserade mig utgjordes av traumabehandling. Däremot var jag måttligt road av den rutinmässiga oralkirurgin som rotspetsoperationer och gingivala omskärelser vid parodontala sjukdomar.

Bland traumafallen dominerade mandibelfrakturerna; de flesta åstadkomna med knytnäve. Cykelkedjor, knogjärn och knivar var fortfarande ovanliga vapen på den tiden. Trafikskador med onödigt svåra mellanansiktsfrakturer var vanliga därför att användningen av bilbälte i början mötte segt motstånd inte minst genom skräckberättelser där bältet påstods ha åstadkommit dekapitering.

Att arbeta under en så pass egotrippad chef som Gunnar Mårtensson medförde givetvis en del problem. En lycklig slump hade signifikativt nog gett registreringsskylten på hans bil beteckningen "EGO 001". Siffrorna är jag inte helt säker på. Men någon har sagt att en anekdot behöver inte vara sann, bara den kunde vara det.

Tre doktorsavhandlingar från avdelningen

Men Gunnar höll också styvt på sina medarbetare. Han stödde vid behov som när det gällde ledighet för forskning. Därför presenterades tre doktorsavhandlingar från avdelningen: Göran Ramström skrev om odontologisk behandling av blödarpatienter och Åke Sigurdsson om cytologisk diagnos vid slemhinneförändringar. För mitt eget arbete om muskulära smärttillstånd, s. k käkledsbesvär betydde Gunnars stöd mycket när resultatet skulle läggas fram. Min psykosomatiska syn på besvären stod nämligen i direkt konflikt med den mekanistiska uppfattning som omfattades av ämnesföreträdaren vid tandläkarhögskolan.

Förväntningar på ett blodbad lockade en rekordpublik till disputationen. Men utfallet blev så annorlunda, att varken jag eller Gunnar kunde ha önskat något bättre. BILD: Carl Molins doktorsdisputation med opponentr.

Tre profiler: Hamberger, Luft och Hempa

Den man utanför avdelningen som vi hade mest att göra med var chefläkaren, tillika överläkaren vid öronkliniken, professor Carl-Axel Hamberger. Utöver att Gunnar Mårtensson och Carl-Axel Hamberger hade varit studiekamrater förenades de av ett stort fotbollsintresse. För att låna termer från den sporten kan deras relation kanske bäst beskrivas som att Gunnar tjänade som bollplank eller kanske än mer som hejarklack. Därför kom Carl-Axel mycket ofta över för samspråk och support. Var Gunnar inte tillgänglig kunde jag få duga.

Carl-Axel hade tre söner som vid det laget alla var professorskompetenta.

Något som han ansåg självklart att söner skulle vara. Men den av sina barn, som han älskade mest var dottern Kerstin. Troligen berodde detta på att hon var den som var mest lik honom, viljestark, obändig och den som vågade utmana honom. Ett uttryck för detta var hennes yrkesval; psykolog.

Bild på Carl Axel Hamberger - träsnitt av Sven Ljungberg

Det bör nämnas att Carl-Axel hade en naturbegåvning för att finna den rätta våglängden vid kontakt med patienter och att inge förtroende särskilt hos dem med maligna tumörer. Men akademisk psykologi avskydde han nästan lika starkt som rökning. En dag när vi möttes i korridoren, lade han armen på min axel och sade: "Calle jag är så glad. Kerstin har slutat röka." "Det var väl inte så konstigt", genmälde jag. "Vad fan menar du", frågade CA. "Det förstår väl den som känner er, att hon rökt bara för att reta Dig". BILD: Carl-Axel Hamberger - trägravyr av Sven Ljungberg.

Möte med Rolf Luft

En dag när jag var ganska färsk på KS hade Gunnar och jag något ärende ute på sjukhuset. I en korridor mötte vi en man, som jag visserligen kände igen men inte tidigare träffat. Vi stannade och Gunnar presenterade mig, varefter han fortsatte: "Och detta är den store och berömde professor Rolf Luft." "Berömd ja, stor nej," kom Rolfs omedelbara svar.

"HEMPA" - Henry Andersson

Om avdelningens tak någon gång kändes väl lågt så brukade det lyfta om man gick över till grannavdelningen, audiologiska laboratoriet. Där verkade "Hempa" sedan som han själv uttryckte det: "längre än han ville tänka på." Att han hette Henry Andersson kom han bara ihåg när han skrev i vetenskapliga sammanhang.

Hempa var en selfmade man. Efter elementär ingenjörsutbildning och praktik på en firma för avancerad audiologisk apparatur kom han till KS för att bygga sådan. Den verksamheten försummade han inte heller efter det att han snart börjat intressera sig för forskning. Uppmuntrad av audiologer och öronläkare samt inte minst av den märklige outsidersen, tandläkaren, läkaren och forskaren Erik Wedenberg, tog Hempa över allt mera av forskningsaktiviteten. När han legat bakom ett dussin doktorsavhandlingar deklarerade Carl-Axel Hamberger: "Nu, Hempa, är det din tur." Då fick Hempa spaghettiben. Men Carl-Axel, inofficiellt kallad "Flinta", motsatte man sig inte i onödan, utan Hempa tog itu med jobbet. Det största problemet var inte vetenskapligt utan akademiskt. Hempa hade ju ingen medicinsk examen, så någon doktorsgrad kunde han inte disputeras för.

Problemet löstes genom att han fick kunglig dispens att disputeras "för vinnande av docentkompetens". På den tiden krävdes för sådan minst betyget AB med spets. Hempas med utomordentlig elegans genomförda disputation belönades med "Be-

römlig" i båda betygen. Docenttiteln blev bara den officiella bekräftelsen på den vetenskapliga status han redan förvärvat.

Någonstans har John Steinbeck skrivit att det svåraste med selfmade men är deras ofta alltför stora beundran för sin egen skapare. Men av något sådant led inte Hempa eller rättare hans omgivning. Till Hempas stora begåvning hörde nämligen också en rejäl portion humor. Visserligen sägs det att avsaknad av den varan kan kompensera för brist på begåvning genom att skydda vederbörande mot pinsamma perspektiv på sig själv. Några sådana avskärmningar behövde inte Hempa

Den informella kallelsen av Nalle Tengroth

Så snart man tänker tillbaka på KS återkommer bilden av Carl-Axel Hamberger. En stor man, även i fysiskt avseende. Att Hamberger var sin tids mäktigaste man inom svensk klinisk medicin rådde det ingen tvekan om, allra minst på KS. Även om professorn i internmedicin vid KS hette Nanna Schwartz, så befann sig genusperspektivet ännu långt under horisontlinjen.

De personliga relationernas betydelse i maktspelen har redan berörts. Ett annat belägg: Carl-Axel Hamberger och socialministern Sven Aspling förenades bland annat av sin gemensamma kärlek till fotbollen. På Råsundas VIP-läktare hade de under otaliga matcher utvecklat en nära vänskap; Carl-Axel åtnjöt ministerns fulla förtroende och hade obegränsad tillgång till hans öra. Ett exempel på detta har jag direkt från den det handlar om:

När en ny ögonprofessor skulle tillsättas efter Sven Karpe, var den i särklass mest meriterade av de sökande en docent i Lund som Carl-Axel liksom kollegiet i övrigt inte under några omständigheter ville få till KS. Carl-Axel gick till Aspling och sade att vi måste få hit Björn Tengroth. "Men han vill ju inte,." sade Aspling. "Jag skall tala med

honom," svarade Carl-Axel och for ner till Göteborg där han tidigare varit chefläkare på Sahlgrenska sjukhuset. "Du skall bli professor på KS", började Hamberger samtalet. "Jag?" frågade den överraskade Nalle vilken som docent i många år vikarierat för den för sakkunniguppdrag tjänstledige professorn. Någon annan framtid än fortsatt vikariat och småningom en societetspraktik eller kanske ett privatsjukhus i Göteborg lockade inte Nalle, som dock på kollegernas inrådan hade skickat en ansökan till KI "för att inte verka slö."

"Det är redan klart, Aspling skriver på". förklarade Carl-Axel och redan i en av de närmsta konseljerna kom utnämningen. Nalle fann sig väl tillrätta i Stockholm. Hans nära förbindelser med engelsk sjukvård ledde honom till inrättandet av ögonsjukhuset S:t Erik vilket i varje fall på kort sikt löste många av problemen inom ögonsjukvården.

Konstverk på KS

Genom vårt gemensamma konstintresse kom jag senare att nära samarbeta med Nalle i KS konstnämnd, liksom med Jan Lindsten i KS Konstförening. Det mesta av arbetet inom båda fälten var intressant och stimulerande, men ibland - som det skall när det gäller konst - uppstod dispyter med publiken. Särskilt gällde detta KG Bejemarks Ferlinsulptur, där skalden siter på en bänk.

När vi placerat verket strax innanför glasdörrarna i entrén kom det rapporter om att nyblivna änkor skulle ha svimmat när de i figuren på bänken tyckte sig se sin avlidne make. Även om olycksplatsen måste anses relativt säker flyttades skulpturen till gången vid sidan om Prins Eugens muralmålning. Se BILD. Där ansågs den emellertid stora målningen, varför den ställdes ut i allmänna hallen mitt emot kaféet.

BILD av prototypen till K G Bejemarks Ferlinskulptur i Karolinskas entré

Kopparskylten över huvudentrén

Inom detta område finns den förmodligen enda bestående insatsen av min verksamhet vid KS. Som ett led i striden mot landstinget om övertagandet av sjukhuset skulle namnet KAROLINSKA SJUKHUSET sättas upp med stora bokstäver ovanför stora entrén. Se BILD. Byggnadskommittén, som enbart anlade ekonomiska synpunkter ville göra bokstäverna av eloxerat aluminium. Ett material som i fula kokplattslock skämt alltför många svenska kök. Min genom konstnämnden framförda synpunkt att alla detaljer i den påkostade byggnaden som fönsterbleck och dörrskoningar var gjorda i koppar ignorerades. Inte heller fann jag någon förståelse när jag hävdade att även om koppar är dyrare, så medför den höga kvaliteten att koppar liksom kvinnor blir allt vackrare med åren.

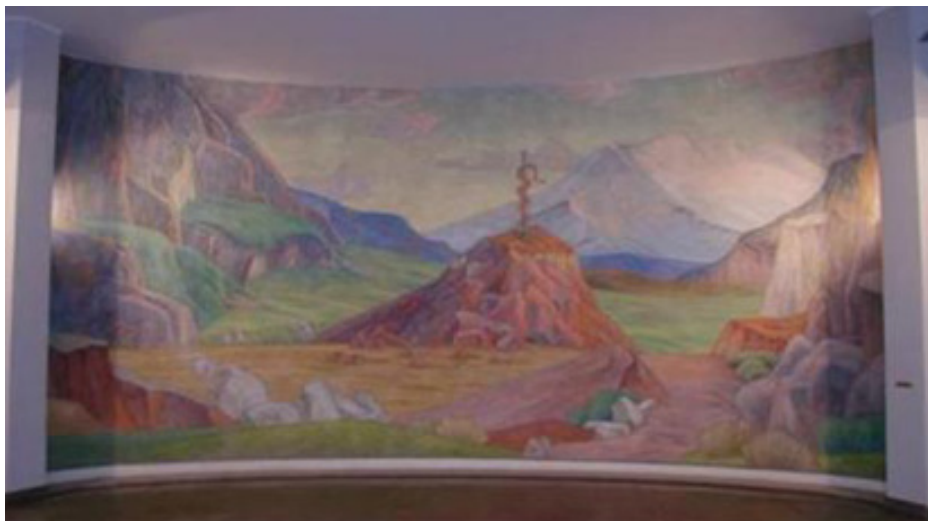

Bild av Prins Eugens muralmålning i fonden i Karolinskas entré

Motståndet var länge massivt. Men till slut gav dock byggnadskommittén med sig: skylten gjordes i koppar och blir allt vackrare. Man får bara hoppas att man nu inte klämmer in det nya tillägget "UNIVERSITETS" där också.

Kopparskylten över Karolinska sjukhusets entré, som det såg ut förr

P. S.

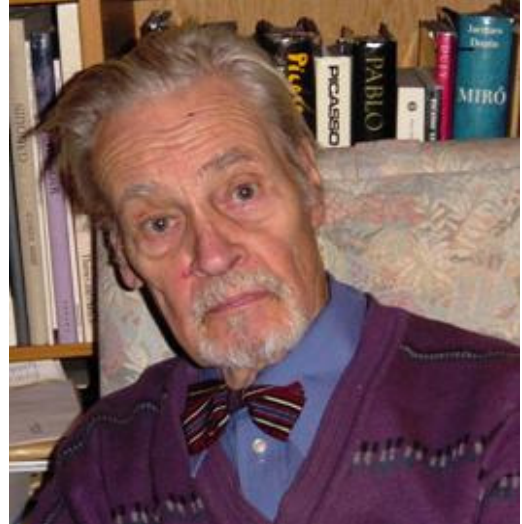
Sedan detta skrevs, har jag fått berättat, att det gått värre än så: Den förnämna kopparskylten har bytts ut mot en av äkta plast. På de övre staplarna i det första K:et i KAROLINSKA SJUKHUSET har ett par märken satts upp. Se BILD. De är dock så små, att de är mycket svåra att uppfatta. Enligt vad som uppgivits från stundom välunderrättat landstingshåll skall de emellertid symbolisera den lyckliga förmälningen mellan Solna sjukstuga och Skogssanatoriet.

D. S.

Skylden över KAROLINSKA universitetssjukhus huvudentré, som den ser ut idag.

De svartvita bilderna som visas i essän är från Carl Molins samling. Fotot från Karolinska sjukhusets gamla entré ingår i Karolinska universitetssjukhusets samling. Övriga färgfoton är tagna av Barbara Klockare.

Carl Molin, Essäist

Carl Molin föddes 1919 i Finnekumla, Västergötland. Efter examen vid Tandläkarhögskolan i Stockholm 1946 studerade han konsthistoria vid Stockholms universitet och fick tjänst som konstkritiker på den syndikalistiska tidningen Arbetsaren. Han disputerade 1973 inom området muskulär smärta och utnämndes i början av 80-talet till professor i odontologi.

Åren 1976 fram till pensionen 1984 var han chef för avdelningen för tand- och käksjukdomar, Karolinska sjukhuset. Carl Molin har som odontolog intresserat sig speciellt för psykosomatik, framför allt i samband med smärttillstånd. Han är idag hedersledamot i föreningen för grafisk konst vid Nationalmuseum.

**Karolinska
Institutet**

200
1810 – 2010 *Ar*